

Vplivnosti med Manifestom in delavskimi revolucionarnimi pesmimi ni bilo težko dokazati, saj so bile za obdelavo pregledane samo take, ki tej odvisnosti ustrezajo. Tu je bilo podanih nekaj tipičnih ubesedovalnih modelov. Seznam bi lahko razširili z iskanjem stičnih točk med pesmimi in drugim marksističnim tiskom ali s primerjavami s prevedeno nemško delavsko poezijo. Neobdelano ostaja vprašanje strukture, tj. tipičnih povezav med posameznimi tematsko-idejnimi žarišči in néizgovor- ni kulturološki ali politološki sklepi, ki bi se jih iz članka dalo potegniti.

Prikazani so bili klišeji za izražanje dosežkov oktobrske revolucije, za poimenovanje komunističnega najstva, izrazni klišeji za načine dosege tega najstva, shematičnosti v pesmih, posvečenih mrtvim, ter v naslovih verzifikacij.

Miran Hladnik
Filozofska fakulteta v Ljubljani

ZAPISKI O SLOVENSKI KNJIŽEVNOSTI V ZADARASKI REVIJI »ISKRA«

V svoji disertaciji o pomembnosti revij »Iskra«¹ v hrvaški književnosti, o reviji, ki je izhajala v Zadru v letih 1884–1887 in 1891–1894 in jo je urejeval duhovnik Nikola Simić, je Mladen Dorkin opozoril tudi na tri prispevke o slovenski književnosti.² Zdi se nam vredno, da spregovorimo o njih tudi mi zato, ker so izšli v reviji, ki je imela več kot samo obroben pomen za razvoj takratnega hrvaškega literarnega življenja in je v program seznanjanja bralcev s književnostmi Evrope vključila tudi slovensko.

»Iskra« je izhajala v Zadru, ki je bil stoletja dolgo v rokah tujcev, pa so zato domoljubi v mestu dajali domači besedi, prosvetnemu in kulturnemu delu ter zvezam s slovanskim svetom še poseben pomen v boju proti italijanskim in germanskim vplivom, raznarodovanju in pozneje irenditizmu. Revija je dalje po svojih zmožnostih pripomogla h kulturnemu, gospodarskemu in političnemu zedinjenju hrvaških pokrajin, posebno vključevanju Dalmacije v vsehrvaško kulturno življenje (v njej sta sodelovala med drugimi tudi S. S. Kranjčević in V. Nazor). Izhajala je v osemdesetih in devetdesetih letih preteklega stoletja, ko so hrvaški kulturni delavci poudarjali potrebo demokratizacije književnosti, ki naj raste iz ljudstva za ljudstvo, kar je »Iskra« v praksi izpolnjevala. Obenem pa je bila s svojim bogatim in pisanim programom, v katerega je kritično vključevala evropsko slovstvo, tudi list za takratnega izobraženca in je tako prerastla zadarske in dalmatinske okvire.

Predvsem je igral eno glavnih vlog v »Iskri« mladi duhovnik, izšolan v tujini, Jakša Čedomil, po Dorkinu »književni kritičar evropskih kriterija u „Iskri“«². »V tujini se je seznanil s kritičnimi metodami sodobne italijanske in francoske kritike.«³ Toda vse Jakšino privatno znanje bi ostalo le kabinetsko, če ne bi v zadarsko, po obsegu skromno revijo, temperamentno vnesel v takratno hrvaško kritiko Sainte-Beuva in Taina ter njune poglede. »Jer upravo zato što mi nemamo valjane kritike, ... naša književnost je slaba, nezrela, stoji na mrtvoj točki.«⁴ Jakša je torej zahteval iz provincijskega Zadra tudi od učenih zagrebških književnikov znanstveno analizo, prodorno, argumentirano, hrabro, ostro, toda pošteno, resnično in nepristransko. In prodril je v Zagreb, seveda ne brez nasprotnikov. Sveži veter je tako prihajal iz Pariza preko – Zadra. Od tu se je oglašal Jakša tako kot Cankar iz Dunaja, oba sta se oglašala celo proti svetlim takratnim literarnim veličinam (npr. Kumičić). V Kumičiću je Jakša našel vse, kar je ta lahko prevzel od Senoe, naštel pa tudi, česa se je naučil pri Zolaju. Zavrgel je nekaj veličin, ki so se tisti čas ukoreninile kot kamni mejniki. Čedomil Jakša je dajal takšen ton danes že obledelim lističem zadarske »Iskre«: »Kao i svaki drugi književni list, treba da stoji na visini današnjeg vremena, da upozna občinstvo sa nekim obćim pitanjima, a da se drži barem u kritici modernih kriterija.«⁵

¹ Mladen Dorkin, Časopis »Iskra« 1884–1887 in od 1891–1894, doktorska disertacija, Zadar 1979. – Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 371: Iskra, I. književno-poučni časopis, pokretan u dva navrata u Zadru, prvi put 1884, drugi put 1891. U prvij seriji časopis izlazilo 3 godine, do 1886, u drugoj 4 godine, do 1894. Uredjivao ga je N. Šimić, a suradjivali su u njemu hrvatski pisci iz Primorja (M. Bregović, S. Buzolić, J. Čuka, J. Despot, P. Kasandrić, R. Katalinić-Jeretov, S. S. Kranjčević, V. Medini, V. Nazor, M. Ostojić, M. Pavlinović, M. Sabić, D. Sirovica, N. Šimić). Pored originalnih radova, časopis je objavljivao prijevode, pretežno iz savremene italijanske i francuske književnosti.

² Dorkin, Zadarska revija, 5–6, 1980, str. 369.

³ Dorkin, Zadarska revija, 5–6, str. 371.

⁴ Dorkin, Zadarska revija, 5–6, str. 37.

⁵ Dorkin, Zadarska revija, 5–6, str. 374.

Ta uvod je bil potreben zato, da bi »Iskro« lahko primerjali s takratnimi slovenskimi revijami in si predočili misli pri nas malo znanega Jakša Čedomila – in da bi to dalo temu članku težo tudi tistih nekaj skromnih prispevkov o Slovincih, ki le niso izšli v neki neznani publikaciji. Ta je spremljala vse, kar je ob takratnih komunikacijah zmogla (spomnimo se, da živimo skoraj sto let pozneje) in da je revija »Iskra« kakor kamenčke za mozaik zbirala vse, kar se ji je zdelo vredno. Pa tudi nam ni vseeno, kaj so pisali o siromakovi »beli krizantemi« tam čez polja in goré, o Sloveniji.

V rubriki »Slavjanski svet«⁶, ki je širila novice z vsega slovanskega sveta, je bilo v letniku 1885 v št. 69 objavljeno Mecenasovo⁷ priručno pismo Simonu Gregorčiču ob izdaji njegovih poezij. Urednik tu deli misli iz Strossmayerjevega pisma, ki ga tu v celoti objavljamo:

»Velecenjeni moj prijatelj!

Hvala Vam lepa za krasni dar in za še krasnejše, ako mogoče, pismo, katero ste mi polali. Spoštovani moj brate u Jezusu! Ljubimo narod svoj. Ljubezen do roda svojega je Bog sam usadil v srce človeško, a Jezus posvetil na drevesu križa se svojo krasno zadnjo molitvijo. Ljubimo narod svoj, delajmo zanj, ker je razven ostalega tudi zategadelj naše ljubezni in našega požrtvovanja vreden, ker je od starih do današnjih časov pravi mučenik. Posebno mi Slovenci in Hrvati združimo se v prosvetnih težnjah svojih, ne bi li se s tem ojačili! – Vi moj prijatelj! zares božestvene misli in božestvena čustva v nebeski jezik skladate in narodu svojemu posvečujete. Bog Vas blagoslovi! Jako ljubo mi bo, ako Vas še za življenja svojega oseбно srečam, da Vam ustno izrečem, kako Vas spoštujem in ljubim.

Z bratovsko ljubeznijo.
Srečno novo leto!
Vaš prijatelj Strossmayer.

Djakovo 27. dec. 1884«.

Pa ne samo Strossmayer, tudi drugi Hrvati so bili kar dobro informirani o literarni dejavnosti Slovencev, saj urednik v istem »Slavjanskem svetu« poroča kar o kopici novic iz Slovenije. Piše o »Odboru za Jurčičev spomenik« pod Zarnikovim predsedništvom, prav tako pa, da izdajajo Jurčičeve Zbrane spise. Otroci so pokupili, informira dopisnik, 291 izvodov, kar bo omogočilo izdajanje Jurčičevega Zbranega dela, potekanje tega pa nam je znano.

Še največ prostora sta si zaslužila v tej »Iskri« Ivan Tavčar in njegov »Slovan«. Kronist govori o drugem tečaju tega liberalnega lista, povedati pa ve tudi, da je »Slovan« prinašal poleg tekstov tudi slike. Vendar se mu je tokrat nekaj ponesrečilo: namesto, da bi prinesel »panslavistična« mesta Ljubljano, Prago in Moskvo, so bralci lahko videli namesto Moskve – le Zagreb. Ta številka je izšla že v uredniškem duetu: ob starem doktorju Hribarju je pomladil list mlajši Tavčar in v »Slovana« je prišel tudi mlajši Tavčarjev roman »Janez Solnce«. Omenjena je še Gregorčičeva pesem »Odlikovanje«, iz »Ljubljanskega zvona« pa predvsem dva romana: Deteljev »Veliki grof« in Kersnikov »Agitator«. Zanimivo pa je, da so Hrvatje takoj opazili in omenili tudi Antona Aškerca, takrat še kaplana. Kdo je uredniku vse to (ves »slavjanski svet«) na Slovenskem pomagal zbirati, je težko ugotoviti, a na delu so bile vsekakor moči okrog Strossmayerja, Šimiča in Jakše Čedomila. Članek na koncu pogrěša pri Slovincih to, kar so Hrvatje že imeli: močnejše razvito »Matico Slovensko«.

V »Iskri« 1886 je bila prevedena tudi Gregorčičeva pesem »Siromak«, ki jo je prevedel sodelavec »Iskre« V. Trsatki. Prevod je ob izvorniku takšen:

⁶ Psevdonim N. (verjetno Nikola Šimič, urednik).

⁷ J. J. Strossmayer.

Siromak

Kar Bog mi je življenje dal,
odkar sem se zavedel,
pod svojo streho nisem spal,
pri svojih nisem jedel.

Svatuje dan za dnevom grad,
po njem veselje vriska,
a siromaka mraz in glad
pod milim nebom stiska.

Kedó z menoj spregovori
besedico prijazno?
Kedó, kedó razveseli
srce, veselja prazno?

Po svetu hodim čisto sam
od praga do praga,
nikdó ne vpraša: Kod in kam?
Z nevoljo vsak pomaga!

To pa nadloga vseh nadlog,
to hudo je najhuje,
da, ker sem reven, ker ubog,
me ljudstvo zaničuje.

Kdor kruha vbranega ne jé,
ni skusil sirotinja,
kaj je trpljenje, on ne vé
on ne pozna življna.

Za vse je svet dovolj bogát,
in srečni vsi bi bili,
ko kruh delili bi z bratom brat
s prav srčnimi čutili!

To sta podobi izvirnika in prevoda. Če nekaj Gregorčičevih čistih rim prevajalec ni mogel ujeti, to razumemo. To je zahteva, ki si jo leta in leta postavljajo najvišji pesniški prevajalci. A Gregorčičev duh, plašen duh pesnika, ki ni znal nikoli kakor Stritar, Gregorčičev učitelj, reči: »Slovenec liberalen sem...«, in Aškerc, ki mu je bil Gregorčič predhodnik, z vso moškostjo izreči sodbo gorja, je Gregorčičev duh gledal gorje – bolj pasivno – in že pesem Siromak je lahko dala hrvaškemu bralcu neko podobo takratnega slovenskega vrhunskega lirika, po značaju v usodo vdanega. Strossmayer je Gregorčiča najbolj dojel in razumel. Morda je tudi njega enako tiščal njegov črni plašč.

Več let ni bilo potem v »Iskri« o slovenski književnosti ničesar. Skoraj pet let sta morala čakati slovenska književnost in znanost, da so se ju spet spomnili. To je bilo ob Smrti Frana Miklošiča.⁸ Miklošiča Iskranom ni bilo treba odkrivati. Tako v skopem nekrologu, ki ga je narekoval »Iskri« njen obseg, ni bilo treba natančneje pripovedovati in navajati znamenito pokojnikovo biografijo in bibliografijo. Kratko bi lahko ta članek, ki je bil zadnji o Slovencih po prenehanju izhajanja »Iskre«, zaključili z urednikovo mislijo: »Čeprav je lani (Miklošič – op. L. K.) končal 75 let življenja, vendar se je do zadnjega dne počutil svež in krepak in užival je v vse večjem delu. Ker je preteklo leto končal svoje zadnje veliko delo, 'O turških elementih v slovanskih jezikih', je – da bi se kolikor toliko odpočil, začel raziskovati vsebino epske narodne poezije, lov s sokoli v srednjem veku in o slovanskih predlogih; šele nekaj dni pred smrtjo je bil vesel, ker je ugodne rezultate lahko sporočil svojemu učencu in nasledniku«.

Ta učenec je bil Vatroslav Jagić. In ravno to, da je Miklošič vzgojil za svojega vrednega naslednika Hrvata, mu je urednik štel v veliko zaslugo, kar je bilo tudi zadnje pisanje v »Iskri« o Slovencih.

Lojze Krakar
Filozofska fakulteta v Zadru

⁸ Nikola Šimić je takrat napisal nekrolog velikemu slavistu v »Iskri« I/1891, št. 5, str. 48.